

کارکرد مجلس سنا در دوره پهلوی

۲۸ آبان ۱۳۹۳ ساعت ۱۷:۰۷

پارلمان و سیستم قانون گذاری در هر حکومت و رژیمی در جهان از یک یا چند نهاد تشکیل شده است که همراه با یکدیگر متکفل انجام وظایف قانون گذاری و نظارت عالی بر اجرای قوانین در کشور هستند. در برخی از رژیم ها یک مجلس و در برخی دیگر دو یا چند مجلس یا شورا به این امر مهم می پردازند. نخستین قانون اساسی ایران و متمم آن که به ترتیب در ذی قعدة ۱۳۲۴ قمری و شعبانی ۱۳۲۵ قمری به تصویب رسیده و به مورد اجرا در آمدند، تصویر روشنی از مجموعه نهادهای ذی دخیل در امر قانون گذاری ایران را ارائه می دهند؛ بر اساس سیستم قانون گذاری ایران از دو مجلس اصلی و یک شورای نظارت مجتهدین تشکیل می شد که در میان آنها، وضعیت مجلس سنا و موقعیت آن قابل ملاحظه است.

اگر به سابقه ایجاد نهادهای قانون گذاری به شیوه مدرن در ایران قبل از انقلاب مشروطه نگاهی بیندازیم مشخص می شود از حدود نیم قرن قبل از آن انقلاب، ایران دارای دو مجلس شبه قانون گذاری بوده که به تدریج وظایف جدی تری را در امر قانون گذاری و نظارت بر امور مختلف کشور بر عهده گرفتند.

آن دو به ترتیب زمانی مجلس مصلحت خانه و مجلس دارالشورای کبری هستند که در زمان سلطنت ناصرالدین شاه تشکیل شده و ۱۴ سال قبل از پیروزی انقلاب مشروطه، فعالیت آنها پایان یافت. چگونگی انتخاب اعضای دارالشورای کبری، اختیارات، وظایف و حقوق آن، مشابه با وظایف، حقوق و اختیاراتی است که در قانون و متمم قانون اساسی، برای مجلس سنا در نظر گرفته شده است. به تعبیری دیگر اگر آن بخش از تعیین اعضای مجلس سنا را که به عهده مردم نهاده شده است را در نظر بگیریم، مجلس سنا شباهت بسیار زیادی به مجلس دارالشورای کبری پیدا می کند. بنابراین مجلس سنا در ایران بر بستری از یک تجربه تاریخی به وجود آمده و بسیاری از ایرانیان نه تنها با این تجربه آشنائی داشتند، بلکه در هنگام تأسیس آن، می توانستند خاطرات زیادی را از سلفش در دوره ناصرالدین شاه به یاد بیاورند.

اصول متعددی از قانون و متمم قانون اساسی جایگاه مجلس سنا را توضیح می دهند. یازده اصل از اصول پنجاه و یک گانه قانون اساسی و نوزده اصل از یک صد و هفت اصل متمم قانون اساسی به تشریح و توضیح اختیارات، حقوق و وظایف مجلس سنا اختصاص پیدا کرده است. اصول اساسی مذکور تعداد اعضاء سنا را شصت نفر مقرر داشته که سی نفر آنها از سوی شاه منصوب شده و سی نفر دیگر را مردم انتخاب می کردند.

آنها می‌باید از میان اشخاص خبیر، بصیر، متدین و محترم مملکت انتخاب می‌شدند. طول مدت هر دوره از مجلس سنا هم زمان با مجلس شورای ملی و به مدت دو سال بود. در مقایسه با مجلس شورای ملی، مجلس سنا تنها در امور مربوط به دارائی، خزانه‌داری قادر به تصمیم‌گیری و مداخله نبود و متقابلاً از حق ویژه انحلال یک دوره مجلس شورای ملی، برخوردار بود، حقی که در طول دوره حیات مجلس سنا، هیچ‌گاه از آن استفاده نشد.

پس از تصویب نهایی قانون و متمم قانون اساسی، به رغم اینکه اصل هفتم متمم مزبور اشعار می‌داشت: «اساس مشروطیت جزئاً و کلاً تعطیل بردار نیست» و با وجود اصرار و تأکیدات مختلف بسیاری از مقامات عالی‌رتبه کشوری و مراجع روحانی بر تشکیل مجلس سنا، این مجلس هیچ‌گاه شکل نگرفت. این وضعیت تا دهها سال پس از آن نیز به همین ترتیب باقی ماند تا اینکه چهل و سه سال بعد و در سال ۱۳۲۸ شمسی اولین دوره مجلس سنا تولد یافت. آن زمان مقارن با اوج‌گیری نهضت ملی نفت ایران بود و در چنین وضعیتی اعضای آن مجلس که از آنان با عنوان سناتور یاد می‌شد نیز خواه ناخواه با عوارض و تبعات آن نهضت درگیر شدند. تصویب قانون ملی شدن صنعت نفت در ایران در روز ۲۹ اسفند ۱۳۲۹ در مجلس سنا، روز به یاد ماندنی را در تاریخ حیات آن مجلس رقم زد.

تعیین مدت چهار سال برای اولین دوره سنا، در حالی که در همان زمان طول مدت هر دوره مجلس شورای ملی دو سال بود، آشکارا با چند اصل از قانون اساسی مغایرت داشت. وجود چنین مغایرتی و نیز پاره‌ای اختلافات میان اعضاء مجلس سنا یا دولت، انحلال نخستین دوره آن مجلس در آبان ۱۳۳۱ را به همراه داشت.

دومین دوره مجلس سنا همزمان با هیجدهمین دوره مجلس شورای ملی در سال ۱۳۳۳ آغاز به کار کرد. چند سال بعد، طول مدت مجلس قانونگذاری به چهار سال افزایش یافت. در سال ۱۳۴۰ همزمان با انحلال دوره بیستم مجلس شورای ملی، چهارمین دوره مجلس سنا نیز منحل گردید. این وضعیت نزدیک به دو سال ادامه یافت تا اینکه در سال ۱۳۴۲ پنجمین دوره مجلس سنا افتتاح شد طی پانزده سال بعد از آن، شرایط سیاسی کشور و تعرضات قوه مجریه سبب به وجود آمدن محدودیت‌های پیچیده‌ای در اعمال وظایف قانونی قوه مقننه و از جمله مجلس سنا گردید. طبعاً محدودیت‌های مزبور تأثیر زیادی در عملکرد (دوره‌های پنجم تا هشتم) مجلس سنا گذارده و منجر به ایجاد وضعیتی در کارکرد آن مجلس شد که پس از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷، حذف آن مجلس از سیستم قانونگذاری ایران را به دنبال داشت.

منبع: سایت کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

آدرس مطلب:

<https://www.cafetari.kh.com/news/۲۸۷۱۷/کارکرد-مجلس-سنا-مجلس-کارکرد>